

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 5, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.131.5:316:332.33:(477.72)

*А. М. Дворецький,
к. е. н., доцент кафедри соціальної економіки
Чернігівського державного технологічного університету*

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

*A. Dvoretzky,
Candidate of associate professor of department of social economy
Chernigiv State Technological University*

METHODOLOGICAL GOING IS NEAR DETERMINATION OF SOCIO-ECONOMIC EFFICIENCY OF THE USE OF THE LANDED RESOURCES

У статті наведено результати теоретичних і практичних досліджень методичного підходу до визначення соціально-економічної ефективності використання земельних ресурсів.

To the article the results of theoretical and practical researches of the methodical going are driven near determination of socio-economic efficiency of the use of the landed resources.

Ключові слова: *земельні відносини, земельна власність, землекористування, землеволодіння, оренда землі, сільськогосподарські угіддя, потенціал земельних ресурсів, соціально-економічна ефективність, організаційно-економічний механізм, продуктивність землі.*

Keywords: *land relations, landed property, land use, land-ownership, land lease, agricultural lands, land resources potential, social-economic performance, organizing-economic mechanism, production of the lands.*

Постановка проблеми. Сучасний ринок економіки України вимагає підвищення ефективності використання і відтворення продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель. Земельна реформа, яка триває в Україні вже понад 20 років, визначила новий характер і зміст соціально-економічних проблем землекористування: утворення нової земельної власності, її поділ і збільшення, передача прав на земельні ділянки (паї) землекористувачам, передача земель в оренду, впорядкування земельної власності з ліквідацією недоліків, охорона земель і раціональне землекористування. З'явилась диспропорція між максимальним задоволенням економічних інтересів орендодавців (землевласників) і орендарів (землекористувачів). Якщо землевласники прагнуть до отримання максимальної вигоди від зданої в оренду земельної ділянки, за умови збереження її якісних характеристик, то землекористувачі – до максимальної вигоди, у вигляді прибутку, абсолютно не переймаючись родючістю ґрунтів.

Відсутність дієвого механізму впорядкування відносин між землевласниками та землекористувачами вимагає теоретико-методичних досліджень у частині розробки показників контролю за якістю ґрунтів, справедливим розподілом доходу та суворим дотриманням особливих режимів і умов використання земельних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній економічній літературі є значний доробок наукових праць, в яких досліджуються соціально-економічні проблеми оптимізації відтворення і охорони земельних ресурсів та ефективності їх використання. Цій проблематиці присвячені роботи Борщевського П.П., Благодатного В.І., Гайдуцького П.І., Гуцуляка Г.Д., Добряка Д.С., Дем'яненка С.І., Лукінова І.І., Мармуль Л.О., Новаковського Л.Я., Саблука П.Т., Федорова М.М., Юрчишина В.В. та інших вчених. Результати їх досліджень охоплюють широке коло зазначеної проблеми. Однак загострення соціальної та еколого-економічної ситуації у сільському господарстві України вимагає проведення постійних досліджень з метою вироблення основних напрямків і заходів подальшої реалізації процесу вдосконалення земельних відносин.

Метою статті є поглиблення та аналіз теоретико-методичних аспектів соціально-економічних проблем оптимізації відтворення і охорони земельних ресурсів та ефективності їх використання.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок проведення реформування земельних відносин в Україні понад дві третини сільськогосподарських угідь (27,5 млн га) перебуває у приватній власності [5]. Проте чинник приватної власності автоматично не підвищує і не підвищує ефективності використання земельних угідь. Важливою проблемою українського землеробства є значна втрата родючості наших чорноземів. Складна екосистема ґрунтового покриву найбільше руйнується через інтенсивний розвиток ерозії. В Україні щорічні втрати гумусу через мінералізацію та ерозію ґрунтів зазнало понад 14,9 млн га сільськогосподарських угідь (35,2 % їхньої загальної площі) [5]. Втрати гумусу внаслідок мінералізації (окислювальної деструкції) та ерозії ґрунтів щороку становлять 32-33 млн тонн, що еквівалентно 320-330 млн тонн органічних добрив, а еколого-економічні збитки перевищують 2 млрд. дол. США [8]. Прогнозовано в недалекому майбутньому Україна може опинитися на порозі гумусового голоду – серйозної екологічної катастрофи, коли вже ніякі агротехнічні, меліоративні, природоохоронні та організаційно-господарські заходи не зможуть відновити агротехнічного потенціалу землі.

Головною причиною такого становища є відсутність виваженої державної політики формування та розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення. Згідно чинного законодавства України суб'єктами ринку оренди земель є: орендодавці (власники землі), орендарі (користувачі землею) та держава. Жоден із суб'єктів оренди не має конкретно прописаних обов'язків. Більшість підприємств (орендарів) діють згідно головних принципів ринкової економіки та максимізують об'єм прибутку протягом фіксованого періоду часу, який визначається терміном дії договору оренди. На кінець 2011 р. було укладено договорів оренди терміном 1 – 3 роки від їх загальної кількості – 6 %, 4 – 5 років – 43 %, 6 – 10 років – 38 % і терміном понад 10 років – 13 % [7].

Відсутність контролю за якістю ґрунтів, як з боку держави, так і з боку власників землі призвело до того, що родючість ґрунту перетворюється на прибуток обмеженої кількості підприємств. У ст. 13 Конституції України зазначено, що власність на землю зобов'язує і не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Саме ці твердження породжують необхідність створення методики розрахунку соціальної ефективності використання земельних ресурсів, яка б показувала рівень господарського використання орендованої сільськогосподарської землі тим чи іншим підприємством для суспільства.

В сучасній економічній літературі категорію ефективності трактують як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили. Ринкова економіка вимагає використання багатьох показників ефективності з орієнтацією на пріоритет суспільного ефекту, прагнення максимального узгодження інтересів країни [3]. Науковий доробок економічної літератури виділяє наступні види

ефективності використання землі: технологічну (вимірюється натуральними показниками), економічну (зіставлення виходу продукції у вартісному виразі з витраченими на її виробництво ресурсами та площею земельних ресурсів), соціальну (пов'язана з тим, що земля – першооснова людського життя, а для сільськогосподарських працівників – основний засіб виробництва) і екологічну (ведення виробництва з найменшою шкодою для навколишнього середовища) ефективність використання землі [9]. Якщо технологічну, економічну та екологічну ефективність можна виразити через систему числових показників, то соціальну ефективність виразити у цифрах досить складно.

Соціальна ефективність – відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства [4]. На нашу думку основою соціальної ефективності використання сільськогосподарської землі є соціальний ефект, який максимізує дохід від орендної плати власників земельного паю, не погіршуючи (в ідеалі покращивши) якісні властивості (родючість) зданої в оренду земельної ділянки та стан навколишнього середовища, загальної безпеки життя тощо. Щоб виміряти ефективність, необхідно мати кількісно виражений ефект і ресурси [1]. Чим більша величина ефекту припадає на одиницю ресурсів, що спричинили його виникнення, тим вища ефективність відповідного процесу.

Найважливішого значення соціальна ефективність набуває для власників земельних паїв. Саме від них залежить якість ресурсу, який буде передано наступним поколінням. Тому, ефект для власника землі залежатиме від розміру отриманої орендної плати за певний проміжок часу та вартості покращення чи погіршення об'єкта оренди. Якщо із розміром орендної плати цілком все зрозуміло, то розрахунок вартості покращення чи погіршення об'єкта оренди потребує розробки певного методичного підходу.

Еколого-агрохімічний паспорт поля – це документ, в якому зосереджена інформація про родючість ґрунтів та їх агроекологічний стан, тобто забрудненість антропогенними токсикантами [6]. Згідно нього узагальнюючим показником який характеризує якість земельної ділянки є агроекологічний бал, який залежить у першу чергу від вмісту гумусу в ґрунті, азоту, фосфору, калію, продуктивної вологи.

Визначення вартості одного агроекологічного балу розраховується на основі еталонного ґрунту згідно паспорту поля. Запаси гумусу на 1 га ріллі визначається за наступною формулою:

$$Гз = \frac{3600 \times Г\%}{100\%},$$

де Гз – запаси гумусу на 1 га ріллі, т;

3600 – загальна вага ґрунту в шарі 0–30 см, т;

Г% – вміст гумусу в ґрунті, %.

Один гектар еталонного ґрунту містить 6,2% гумусу, або 223200 кг/га.

Запаси елементів живлення 1 га ріллі визначається за наступною формулою:

$$Гз = \frac{3600 \times Еж}{1000},$$

де Еж – забезпечення елементів живлення ґрунту, мг/кг;

3600 – загальна вага ґрунту в шарі 0–30 см, т;

Еталонний ґрунт містить: 225 мг/кг азоту легкодіалізованого, 250 мг/кг рухомого фосфору, 200 мг/кг обмінного калію, тобто 810 кг/га азоту, 900 кг/га фосфору, 720 кг/га калію. Вартість відновлення 1 тони гумусу становить 1255 грн./га [2]. Враховуючи середню ціну на міндобрива (для розрахунку взято Супрефос NPS 20:20:14, ціна 4000 грн./т) вартість відновлення 1 кг елементів живлення становить 75 грн./кг. Таким чином загальна вартість елементів живлення на 1 га еталонного ґрунту складає 182250 грн. Вартість відновлення 1 кг гумусу становить 1,255 грн./кг, загальні витрати на відновлення гумусу в еталонному ґрунті складуть 280116 грн. Оскільки еталонний ґрунт прирівняний до 100 балів, то ціна одного балу становитиме: (280116+182250)/100=4623,7 грн.

Для подальших розрахунків використано дані еколого-агрохімічних паспортів сільськогосподарських угідь СТОВ ім.Панченко Сосницького району Чернігівської області за 2005 та 2010рр. Соціальна ефективність специфічний показник, який розраховується протягом певного періоду (у нашому випадку 5 років, період між турами обстеження земельних ділянок). Дослідження спрямовані на розрахунок соціальної ефективності протягом 2005 та 2010 рр. Ефект для власника землі залежатиме від розміру отриманої орендної плати за певний проміжок часу та сумою вартості покращення чи погіршення об'єкта оренди (вартістю збільшення (зменшення) еколого-агрохімічного балу). Вихідні дані для розрахунку соціальної ефективності використання землі наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Вихідні дані для розрахунку соціальної ефективності використання землі

Показники	Позначення	2005 рік	2010 рік	2010 до 2005 року	
				+/-	%
Площа, га	<i>S</i>	203,70	245,10	41,40	120,32
Еколого-агрохімічний бал	<i>Еб</i>	43	40	-3,00	93,02
Ціна еколого-агрохімічного балу, грн/б	<i>Цб</i>	4623,70	4623,70	0,00	100,00
Орендна плата з 1 га, грн/га	<i>O</i>	512,65	672,10	269,09	210,48

Таким чином соціальну ефективність визначаємо за наступною формулою:

$$Ес = O_n + Ba$$

де Ес – соціальна ефективність використання землі, грн./га

O_n – розмір орендної плати отриманої власником землі протягом визначеного періоду, грн./га;

В_a – вартість збільшення (зменшення) еколого-агрохімічного балу, грн./га.

Вартість збільшення (зменшення) еколого-агрохімічного балу розраховується за наступною формулою:

$$Ba = (Ебз - Ебб) * Цбб$$

де В_a – вартість збільшення (зменшення) еколого-агрохімічного балу в грошовому виразі, грн./га.;

Ебз – еколого-агрохімічний бал у звітному році;

Ебб – еколого-агрохімічний бал у базовому році;

Цбб – ціна еколого-агрохімічного балу, грн/б

На протязі п'яти років діяльності СТОВ ім.Панченко Сосницького району Чернігівської області еколого-агрохімічний бал зменшився на 3 пункти. Вартість зменшення еколого-агрохімічного балу у грошовому виразі становить:

$$Ba = (40 - 43) * 4623,7 = -13871,1 \text{ грн/га}$$

За даними фінансової звітності СТОВ ім.Панченко на протязі п'яти років сплачено орендної плати власникам землі у розмірі 2985,10 грн/га. Соціальна ефективність використання сільськогосподарської землі становить:

$$Ec = 2985,10 - 13871,10 = -10886 \text{ грн/га}$$

Отже, кожен власник земельного паю (2,76 га) на протязі п'яти років через недбале використання сільськогосподарської землі втратив близько $2,76 * 10886$ грн/га. = 30045,36 грн.

Висновки. На сьогодні виробник поставлений у такі умови, що вимушений вирощувати те, що найбільш рентабельно в найкоротші терміни, – а в нинішніх українських реаліях це означає: те, що можна зібрати й гарантовано продати одразу. Наслідком цього екстенсивного використання земель, і стає їх виснаження.

Державна політика має стимулювати ефективне і раціональне використання земель, щоб упереджувати кризові явища, створити такі умови, щоб сільгоспвиробники (незалежно від форми власності на землю) самі піклувалися про якість земель. Це мають бути як освітні та інформаційні компанії – донести до аграріїв усю критичність ситуації, шляхи виходу з неї, відповідальність за порушення. В суспільстві створити атмосферу несприйняття споживацького ставлення до землі. Щоб людина, яка здає землю в оренду, в першу чергу, сама піклувалася про те, як же цю землю використовують. І була, зокрема, підготовлена до радикальних стосунків з орендарем.

Земля сільськогосподарського призначення – це багатство, і родючий шар має свою вартість, в грошах зокрема. Нажаль при складанні договорів оренди якість земель залишається поза увагою, орендарі намагаються цього пункту не прописувати. А якщо порушуються правила землеробства, то орендодавці не знають, як пред'явити претензії підприємствам, які так погано господарювали.

Список використаної літератури

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Дворецький А. М. Теоретико-методичні аспекти формування бездефіцитно-гумусного землекористування / А. М. Дворецький // Економіка АПК. - 2011. - № 5. - С. 66-70.
3. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві: монографія / В.С.Дієсперов.– К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 340 с. 14
4. Економіка підприємства: Підручник/ За ред. С.Ф. Покропівного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 582 с., іл.
5. Земельна реформа та шляхи її реалізації / Баюк М.І., Войт М.І., Музика М.В. – Хмельницький: Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. – 2012. – 102 с.
6. Керівний нормативний документ "Еколого-агрохімічна паспортизація полів та земельних ділянок" / За ред. акад. О. О. Созінова. — К.: Міністерство сільськогосподарства і продовольства України, 1996.
7. Річний звіт діяльності Державного агентства земельних ресурсів України за 2011 рік <http://www.dazru.gov.ua>
8. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні. Економіка АПК, № 1, 2006, с.5.
9. Савчук В.К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / В. К. Савчук. – К. : Урожай, 1995. – 328 с.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"